

Yaşlı dul kadınlık

ÖZGE SEVER¹ ve GÜLÜŞAN ÖZGÜN BAŞIBÜYÜK² Cumhuriyet Üniversitesi

Öz

Yaşlılık tüm organizmaların yaşam sürecinde karşılaştığı / karşılaştığı bir evredir. Alınan zamansal yola, kat edilen yıllara dönük bir kavram ve/veya söylem olan yaşlılık; sosyo-kültürel bir varlık olan insan için dillendirildiğinde; kavram ve/veya söylem karışık ve karmaşık bir hal alır. Çalışma, kavramın ve/veya söylemin göreliliği ve diğer sosyo-kültürel kavramlar ve/veya söylemler ile bağıntısı bağlamında, toplumsal cinsiyet ile ilişkisine içkindir. Metin, İzmir Güleriyüz Mahallesi³ alan çalışmamıza dönüktür.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, kadın, dul kadınlar, toplumsal cinsiyet, gecekonda

Elderly widow femininity

Abstract

Aging is a phase which all organisms can/ come across. The concept and/or discourse is about passing timing roads and years. When we talk about aging for people it becomes complex. The cultural concepts and/or discourses are changeable. So this study is about the relations of aging with gender. This text is about our İzmir Güleriyüz Region survey.

Key words: Aging, woman, widow women, gender, squatter settlement

Giriş

Yaşam süresi uzadıkça yaşlı nüfusun da artması olağandır ve/veya kaçınılmazdır. Artan bir nüfusa sahip olan yaşlılık evresi, salt yıllara bağlı yol aşma süresi/süreci değildir. Aşılan yol, sosyal/kültürel bir döngüde gerçekleştiğinden, öz(n)el bir boyutun varlığı da kaçınılmazdır. Yaşlılık bu boyutu ile hem etken hem edilgen bir kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişilerin kavramı ve/veya söylemi çeşitli “yerellerde” bir kimlik aracı olarak da kullanabildikleri görülmektedir. Kimlik kavramının ve/veya söyleminin devingen ve değişkenliğinden kaynaklanan, soru(n)lar, araçsal olarak kullanılan yaş, toplumsal cinsiyet ve diğer birçok kavramı ve/veya söylemi kapsamakta ve farklılaştırmaktadır.

Kimlik kaba bir tanımla, kısaca, kişilerin ve çeşitli büyüklük ve nitelikteki toplumsal grupların “kimsiniz, kimlerdensiniz?” sorusuna verdikleri cevaplardır. Bu soruya muhatap olanların kendilerine sordukları “ben kimim?” sorusunun kaynağı,

¹ Antropolog

² Yrd.Doç.Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü, SİVAS

³ Yerleşim yeri adı özel alanın korunması ilkesiyle değiştirilmiştir.

ya bir hayatı sorunsallaştırma biçimidir (yani felsefidir) ya da bu soruyu sorduracak etkilere maruz kalınmasıdır (yani toplumsaldır). [...] ...kimliği bireyin toplumsal olarak inşa edilmiş tanımlanışı olarak anlayabiliriz(Aydın, 2003:470).”

Toplumsal cinsiyetin niteliği ve yeniden üretim biçimleri kuşkusuz yaşa bağlı algılamalar, anlamlandırmalar ve “*zamanmekan*” ile değişkenlik göstermektedir. “ Toplumsal cinsiyet, genel anlamıyla eril ve dişil ayrımına gönderme yapar. Akademik alanda ise çoğunlukla biyolojik cinsiyet farklılıklarına yüklenmiş, toplumsal, kültürel ve psikolojik inşalar olarak ele alınmaktadır. Terimin bu anlamda kullanılmasının altında yatan etken, cinsiyet ya da cinsiyet farklılıkları terimlerinin, yakın zamanlarda sosyobiyojoloji kisvesi altında örtük olarak barındırdığı biyolojik belirlenimciliğin reddedilmesidir (Şafak, 2003: 803).”

Güleryüz Mahallesi, göçlerle gelen kişilerin iskân ettiği ve kentsel alan içinde farklılaşan yaşam pratiklerinin gerçekleştirildiği bir alandır. Bu bağlamda, Kongar (2006: 27–29, 205, 233, 562–580)’ın “ *gecekondu*” kavramına ve/veya söylemine için dillendirdiği “*marjinallik, arabesk yaşam vb.*” özellikler, Güleryüz Mahallesi için de söylenebilir. Çalışma böylesi yaşamsal döngüde, toplumsal cinsiyet ve yaş ilişkisine, toplumsal cinsiyet kaynaklı, kendini yaşlı olarak tanımlama haline içkindir. Bu ölçüt de çalışmanın kendisini kısıtlamaktadır. Niyet; 50- 65 yaş arası, eşlerini ölüm sonucunda kaybeden bu kadınların yeniden ürettikleri, toplumsal cinsiyet rollerinin ve fonksiyonlarının anlaşılmasıdır.

Materyal ve Yöntem

Çalışma, İzmir- Güleryüz Mahallesi’nde yaşayan, kendilerini yaşlı ve dul olarak tanımlayan eşlerini ölüm sonucunda kaybetmiş, 50–65 yaş arası Kürt- Alevi kadınlar ile yürütülmüştür. Kişilerin hemen hemen hepsi günlük faaliyetlerini devam ettirebilecekleri kadar Türkçe bilmektedir⁴. Kişiler yaz aylarında, köylerine göç etmektedir. Kişiler köy yaşamını kendi evlerinde sürdürmektedir. Gerçekleşen bu göçlere tatil amaçlı çocuklar, gelinler ve torunlar da dâhil olabilmektedir. Kişiler, kentteki yaşamlarını ise ya kendi evlerinde ya da çocuklarının evlerinde sürdürmektedirler.

Mahalleye ilişkin etnisite bilgileri, doğrudan alandan öykü toplama yöntemiyle elde edilmiştir. Bu açıdan mahalleye bakıldığında; geneli Kürt- Alevi, ikinci sırada Kürt-Sünni (Şafi Mezhebi), üçüncü sırada ise Türk- Sünni’dir⁵. Çalışmanın ana eksenini oluştururken, herhangi bir etnisite ayrımı gözetilmemiştir. Mahalleye araştırma için gidip-gelmelerde, konaklamalarda Kürt-Alevi⁶ kişilerin daha açık ve

⁴ Etnisiteye bağlı algılamaların ve anlamlandırmaların daha iyi anlaşılması için, bu kültürü paylaşan bir kişinin çeviri konusunda yardımı alınmıştır.

⁵ Alan çalışması süresince gerek danışma grubunu oluşturan bireylerden, gerekse diğer mahalle sakinleriyle girilen diyaloglardan edinilen bilgiler ile oluşturulan tanımlama, bir “n” istatiki bilgiden ziyade çoğunluk ölçütüne dayanmaktadır.

⁶ Etnisitenin belirtilmek istenmesindeki unsur; anahtar olarak kullanılan kavramları ve/veya söylemleri totalleştirilmeme arzusudur. Mahallede yaşayan “*diğer*” etnisiteye ait kişilerle derinlemesine bir görüşme ve gözlemlene yapılamadığından, kişilerin alanlarına dokunmama arzusu ile danışma grubunun etnisiteleri belirtilmiştir.

istekli oluşu nedeniyle, çalışmanın danışma grubunu bu etnisiteyi paylaşan kişiler oluşturmuştur. Bu durumu “çoğunluk olma hali”nin etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın yürütülmek istenmesindeki ana özendirici unsur, kişilerin kendilerini ilk kez yaşlı olarak tanımlama ve bu tanımla içselleştirme süreçlerinin eşlerini ölüm sonucunda kaybettikleri zaman ile olan bağıntısı ve mahallede yaşayan 40’lı yaşlardaki çoğu “dul” kadının da kendisini yaşlı olarak tanımlayabilmesidir. Kişilere yöneltilen “*kendinize ilk kez ne zaman ben yaşlıyım ya da ben yaşlandım dediniz?*” sorusu, çalışmanın ana hareket noktasıdır.

Çalışma sosyal/kültürel antropolojik alan araştırması- katılımlı gözlem, kişi görüşmeleri yoluyla yürütülmüş ve çalışmada söylem analizi yaklaşımı esas alınmıştır. Alandan elde edilen tüm söylemler yerine, gözlem kanaatlerine örnek teşkil edecek bazı söylemler metin içerisinde sunulmuştur.

Yaşlandım - yaşlıyım, yaşlı

İnsan yaşamı süresince, aştığı yılları deneyimleri, tanık olduğu başkalarının deneyimlerini, doğayı, olayları, içerisinde bulunduğu fiziksel ve sosyo-kültürel durumlarla, anlamlandırarak bir “*kişisel tarihe*” dönüştürür. Yaşlılık bir fiziksel durumu, evreyi imlese de; yapılabirlikler/edilebilirlikler, sosyo- kültürel döngünün anlamlandırmalarından da bağımsız değildir. Her fiziksel evre belirli bir “*rol*” gerçekleştirme, aktarmayı zorunlu kılmaktadır. Her yaşlılık çalışması bir lokale içkindir yani genellenebilir biyolojik ve fizyolojik özellikler dışında kalan tüm soru(n)lar öznel bir boyut kazanır.

İnsan, belirli yaşamsal pratikleri gerçekleştirirken gerek refleksif gerekse de bilinçli bir biçimde kendini tanımlar ve “*kimlikler*” üzerinden konumlandırır. Gerçekleştirdiği pratikler de bu tanımlar ve “*kimlikler*” paralelinde varlık bulur. Çalışma kimlik kavramının ve/veya söyleminin sorunsal olması dolayısıyla, bu kavramdan ve/veya söylemden kaçınmak istese de çalışmanın danışma grubunu oluşturan bireylerin “*biz yaşlılar, yaşlı dul kadınlar*” ifadesini sıklıkla kullanması dolayısıyla, kavramdan ve/veya söylemden kaçınılamamıştır.

Danışma grubunu oluşturan bireylere sorulan “*kendinize ilk kez ne zaman ben yaşlıyım ya da ben yaşlandım dediniz?*” sorusuna verilen yanıtlardan, eşlerini ölüm sonucunda kaybettikleri zamanla paralellik gösterdiği gözlemlenmiştir. Bireyler nüfus cüzdanlarında yazan doğum yılları esas alınarak danışma grubu içerisinde yer almışlardır. Çünkü çoğunlukla belirtilen tümce “... *Kütüğe beni küçük yazmışlar*” biçimindedir.

“*63 yaşındayım. Kocam 13 senedir yaşamıyor. Yaşlıydı hastaydı. Çok zorluk gördüm. Vallahi birkaç sene sonra ben de yaşlandım...*” diyen bir informantın tümcesine paralel ifadeler alandan edinilmiştir. “*İhtiyarım. İhtiyarlık kötü. Beyim*

senedir ölmüş... Beyim öldü yalnız kaldım.... Dört, beş senedir eyice ihtiyarladım...”

Bir informantla gerçekleştirilen uzun sohbet sırasında aktardığı, belki de farkında olmadan aktardığı “... burada hayat zor... Beylerimiz ölünce daha zor. Kalırsın öyle... Çok olmaz, sen de ihtiyarlarsın...” tümcesi, bu yereldeki kültürel kodu aktarmaktadır. Kuşkusuz kendilerini yaşlı olarak nitelendirmeleri bir sosyal psikolojik sürecin sonucudur da. Alan gözlemleri ve kişi görüşmeleriyle edinilen bilgi, eşlerini ölüm sonucunda kaybeden bu kadınların, eşlerini kaybettikten en geç birkaç yıl sonra kendilerini “yaşlı” olarak tanımlamalarıdır. Kişilerin bu tanımlamayı yalnızca kendilerinin kullanmadığı, toplumsal döngünün de bu tanımlamayı kişilere dönük kullandıkları gözlemlenmiştir. Danışma grubunu oluşturan bireylerin aileleri (oğul, kız, gelin vs.) tarafından yaşlı olarak nitelendirme sürelerinin de aynı noktayı işaret ettiği gözlemlenmiştir. “*Babam öleli 5 sene oluyor. ... Kimliğe göre 60 yaşında öldü babam. Annem o zaman 50 yaşındaydı. Annem yaşlı şimdi. ...Aslında babam öldükten bir sene ya geçti ya da geçmedi annem de yaşlandı. Ya da bize öyle geldi...*”, “*Kayınpederim hastayken, kaynanam işini gücünü yapabiliyordu. İhtiyarım da demiyordu biz de demiyorduk. 6 sene önce ölünce kayınpederim, kaynanam da ihtiyarım diyip durdu. Aslında o da ihtiyarladı...*”

Güleryüz’de danışma grubu dışında kalan, gözlemlenebilen 40’lı yaşlardaki eşlerini ölüm sonucunda kaybeden kadınların, sosyal güvenceli bir işte çalışıyor yani üretim sürecine katkıda bulunuyor olsalar da kendilerini yaşlı olarak tanımlayabildikleri görülmüştür. Bu kişilere dönük sosyal döngünün böyle bir tanımlamayı genellikle kullanmadıkları gözlenmiştir. Bu durumun toplumsal cinsiyete ilişkin ve etik değerler ile bağıntısı olduğu düşünülmektedir.

Bir içeriği yansıtması amacıyla yukarıda aktarılan, genel kanaatin parçaları niteliğindeki kimi tümcelerden hareketle; danışma grubunun eşlerini ölüm sonucunda kaybettikten sonra, yaşlılık ifadesini kendilerini tanımlama aracı olarak kullandıkları ve sosyal döngülerinin bu tanımlamayı, kişilere dönük kullandıkları görülmektedir.

Sosyal döngü ve pratikler

Güleryüz, çoğunluğu Doğu Anadolu Bölgesi’nden göç eden kişilerin ve grupların yerleştiği bir mahalledir⁷. Danışma grubunu oluşturan bireylerin çoğunluğu, başlangıçta tapusuz evlerde oturduklarını, sonradan tapu aldıklarını, görece alabildiklerini belirtmişlerdir. Kent dışı alanlardan, kentsel alana yapılmış göçler, farklı bir yaşam pratiğini de beraberinde getirmiştir/getirmektedir. Kongar (2006: 562–580)’nın belirttiği “*siyasal, iktisadi faaliyet ve konutlaşma özellikleri*”nin, Güleryüz’de de varlığına kavuştuğu gözlemlenmiştir. Yani “*siyasal partilerle eklemleşme, inşaat işçiliği, işportacılık, memurluk, akrabaların yakın evlerde ikamet etmesi vb.*” özellikler Güleryüz’de de gözlemlenebilmektedir.

⁷ Bilgi, alandan toplanan öykülere dayanmaktadır.

Göç alan yerleşkelerde yakın ilişkiler dolayısıyla kaçınılmaz olan, sosyal kontrolün ve baskının varlığıdır. Bu baskı bireylerce “*birliktelik*” hissi açısından olumlansa da, kişiler ister uygulayıcı, ister uygulanan bir varlık olarak olumsuz etkilenebilmektedirler.

“James’e göre; toplum, insanların yaşamlarını meydana getirdiği ve anlamlar ihvan ettiği bir vasıtalar alanıdır. Toplumsal yapılanmaların ve kültürel biçimlemelerin ortaya çıkmasına neden olan edimler, onları dönüştürür, baskın çıkabilir hatta reddedebilir. İnsan içine doğduğu kendinden önce var olan dünyayı ve koşullarını saklayıp devam ettirmekten daha fazlasını yapar, onları yorumlar, müzakere eder, farklılaştırır, yeniden tahayyül eder, karşı durur, karmaşık ve mahir yollarla katlanabilir. İnsan bilinci bu bağlamda, içinde yaşadığı dünyayla angajedir (akt. Demren, 2007:46)”. Bu bağlamda, danışma grubunu oluşturan bireylerin, yaz aylarında köylerinde yaşamları iki farklı yaşam pratiğini beraberinde getirmektedir. Kişilerce yaz aylarında gerçekleşen yaşamsal pratiğin olumlanması, egemen “*ataerkil yaşam*”ın da olumlandığını göstermektedir.

“...köyde ihtiyarız, büyüyüz, yalnızız diye saygısızlık etmezler...”, “*Köydeki gelinler gelir evimi temizler, halimi hatırlar sorar...*”, “*Dul kadınlara burada, baş belası derler, köyde sayarlar, el üstünde tutarlar...*”, “...burada torunlarıma, ‘yapmayın çocuğum desem’; öff nene derler. Köyde büyüğümüzdür, görmüş geçirmişti diyip dinlerler...” biçiminde sıklıkla dillendirilen tümcelerden, kırsal alanda devam eden “*yaş ve toplumsal cinsiyet*” bağlantılı egemen ata-erkinin olumlandığı görülmektedir.

Danışma grubunu oluşturan kişiler gecekondü mahallesindeki yaşamları, ya kendi evlerinde ya da çocuklarının evlerinde sürdürmektedir. Kendi evlerinde yaşayan kişilerin “*yalnızlık çektikleri*” ve bu histen şikâyetçi oldukları gözlemlenmiştir. “*kendi evimdeyim. Çocuklarım üst katlarda oturuyor. Akşamları torunlarıma yanına gönderiyorlar. Torunlar da istemiyor aslında. Her hafta sonu, kızlarım çocuklarıyla gelir kalır. Her gün ararlar. Ama yalnızlık işte...*”, “*kendi evimdeyim. Çok şükür yük de değilim... Evde yalnızca televizyon sesi var. Sağ olsun gelirler sorarlar çocuklarım...*”, “...Allah’a şükür evim var da kimse benim yüzümden kavga etmiyor... kızlarım gelir evi temizler, torunlarım arar sorar... evimde kendi işimi kendim görürüm...” biçiminde çoğunlukla gözlemlenen bir örneklenen tümceler, yalnızlık duygusunun örtük bir derinlik taşıdığını göstermektedir.

Çocuklarıyla yaşayan kişilerin çoğunlukla erkek çocuklarıyla yaşadıkları görülmektedir. Bu durumda da, genel toplumsal yaşamda alışılan “*gelin- kaynana*” sorunsalı varlık gösterir. Gerek kişilerin aktardıkları tümcelerden, gerekse gözlemlene sürecindeki izlenimlerden kişilerin problemleri yüksek sesle ve alenen belirtmedikleri gözlenmiştir. Ancak gerçekleştirilen özel kişi görüşmelerinden ve kişilerarası sohbetten çıkan ifadeler “*onlar mutlu olsun da...*”ile başlayan “*oğlum üzülmesin*” ile biten biçimindedir. Gözlemlene sürecinde, kişilerin torunlarla da problem yaşadıkları görülmektedir. Bu süreçte kişilerin sıklıkla duygusal tepki verdikleri gözlemlenmiştir. Torunların yani genç kuşağınsa, kişileri istediklerini

gerçekleştirmede “engel” olarak görmeleri, “arabesk yaşam (Kongar, 2006: 27–29, 205, 233, 562- 580)”ı deneyimlemelerine neden olmaktadır.

Kişilerin, aynı konumu paylaştıkları kişilerle giriştikleri sosyalleşme pratiklerinin, yalnızca evlerde gerçekleştiği gözlenmiştir. Bu durumun da yaygın olmadığı görülmüştür. Kişilerarası yüz yüze ve harekete dayanan sosyalleşme pratiklerinin düğünler, cenazeler, hasta ziyaretleri, cemler ile kısıtlı olduğu bilgisi kişilerden alınmış ve gözlemlenmiştir. Mahallede bulunan “ Kadın Dayanışma Evi”yle, mahalle sakini kadınların yalnızca “sağlık taraması” süresince ilişkilendikleri bilgisi doğrudan ve gözlem yoluyla edinilmiştir. Kategoriyi paylaşan kişilerin arasında, dul olma süresiyle paralellik gösteren bir yatay hiyerarşinin olduğu gözlenmiştir. Kişiler birbirlerine dönük “bacım” söylemini, ortak tarihe göndermede bulunarak, yaygınlıkla kullanmaktadır. Bu bağlamda “abla” söyleminin ise yaş farkıyla doğrudan bağlantılı olmaksızın; dul olarak kat edilen yılları imleyerek kullanıldığı gözlenmiştir.

Toplumsal cinsiyet ve pratikler

“... bireysel cinsiyet farklılıklarının, öznel kimlik karşıtıklarının ötesinde toplumsal bir düzeni ve toplumsal ilişkileri işaret etmektedir. Hem ayrımcı, eşitsiz, baskıya dayalı bir toplumsal düzenin adıdır toplumsal cinsiyet, hem bu ilişkinin taraflarını oluşturan toplumsal grupları dile getiren bir kategori; ama hem de bu grupların mensuplarının psikolojik ve davranışsal özelliklerine göndermede bulunur. Ayrıca, kavramın kapsamını, kültürel-ideolojik sembollere, temsil biçimlerine ve toplumsal kurumların tümüne doğru genişletmek de mümkündür (Acar-Savran, 2004:234–235).”

Her tanım belli pratikleri zorunlu kılmaktadır. Kişilerin de kendilerini, yaşlı ve dul olarak tanımlamaları, çeşitli pratikleri gerçekleştirmelerine neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet bağlamında gerçekleştirilen ve yeniden üretilen pratikler, var olan egemen sistemin kanaatlerine uygunluk göstermektedir.

“...toplumsal cinsiyet bir isim olmadığı gibi, yüzergezer nitelikler kümesi de değildir, çünkü gördüğümüz gibi toplumsal cinsiyetin tözel etkisi performatif olarak üretilmiş ve toplumsal cinsiyeti tutarlı kılan düzenleyici pratikler gereği zorla var edilmiştir. Dolayısıyla miras aldığımız töz metafiziği söylemi için de toplumsal cinsiyetin performatif olduğu ortaya çıkar, yani o imiş gibi yaptığı kimliği kuruyordur. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet her zaman bir yapma edimidir, ama yapılandıktan önce var olduğu söylenebilecek bir özneye ait değildir. [...] Toplumsal cinsiyet ifadelerinin ardında bir toplumsal cinsiyet kimliği yatmaz; o kimlik, tam da kendisinin birer sonucu olduğu söylenen “dışavurumlar”, “ifadeler” tarafından performatif olarak kurulur (Butler, 2008:77).”

Danışma grubunu oluşturan kişiler; ister kendi evlerinde, ister çocuklarının evlerinde yaşasınlar çoğunlukla, kendilerinin fiziki ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamalarında kız çocuklarının daha istekli olduklarını belirterek, onları “ *bağrı yankı*” olarak tanımlamaktadırlar. Erkek çocuklarının ise gelinler dolayısıyla ikincil oldukları düşüncesi, kişiler tarafından paylaşılan yaygın bir kanıdır. Ancak

erkek çocuklarına karşı bu problemleri açıkça belirtmekten kaçınmaları, “...oğlum üzülmesin, yuvası bozulmasın...” biçiminde dillendirilen sebepten kaynaklanmaktadır. Bu duruma ek olarak köy yaşamı pratiklerinde deneyimledikleri öykülerden “ köydeki gelinlere” olumlu anlamlar yükledikleri görülmüştür. “... Benim gibi olan dul kadınlara sorun, onlar da der. Köyde gelinler her işi yapar, kaynanalarına öyle iyi bakarlar ki sanki öz çocukları...” Kişilerin çoğunun gelinleri akrabaları olsa bile “*elkızı*” tanımlamasını kullandıkları gözlenmiştir. Kız çocuklarıyla yaşa(ya)mama nedenleri, toplumsaldir. Yani, erkek çocukları varken böylesi bir durumun, sosyal döngü tarafından olumlanmadığı / olumlanamayacağı gözlemlenmiştir.

Mahallenin sosyo-kültürel tarihine bakıldığında *gelinlerin* beklenen davranışları gerçekleştirmemeleri olağandır. “Ferhunde Özbay 1950- 1980 Türkiye’si için şu gözlemi yapar: “ ‘*Kentli ev kadını*’ olmak köydeki bütün genç kızların rüyasıdır. Bu rüya kırsal kesimdeki ağır iş yükünden kurtulma rüyasıdır; aile içindeki yaşlı kadının otoritesinden kurtulma ve ‘*kendi evinin kadını*’ olma rüyasıdır”(akt. Acar-Savran, 2004: 41).”

Kişilerle gerçekleştirilen görüşmelerde kadın olmaya ilişkin getirilen tarifler “...kadın evini çekip çevirmeli...” , “Evinin sırrını kimseye vermemeli...” , “...beyine, büyüklerine saygı göstermeli...” biçiminde yaygınlaşmaktadır.

“Hegemonik erkeklik, ön plana çıkarılmış kadınlık ve tabii kılınmış erkekliklerle ilişkili olarak inşa edilir (Connell, 1998:245- 248).” Bu bağlamda, danışma grubunu oluşturan kişilerin gerek ürettikleri gerekse de üretilmesi gerektiklerine inandıkları “kadınlık rolleri” “*hegemonik erkeklik*” inşasını ve/veya varlığını besler.

Danışma grubunu oluşturan kişilerin, “*sözlü aktarımlara dayanan inançlarını*” ve bu inanç sistemi etrafında şekillenen düğün, cenaze gibi olgular ile ilintili, adetlerin gerçekleşmesi ve aktarılması için önemli oldukları gözlemlenmiştir.

Kişilerarası gözlemlenen yatay hiyerarşinin ölçütünün yaş ile değil dul olarak kat edilen yıllarla bağıntılı olduğu belirtilmişti. Kişiler eşlerini ölüm sonucunda kaybettikten sonra evlenmemiş, evlenmeyi reddetmişlerdir. Heteroseksüel tek eşli aile kurumlarından eksilen “erkek”in de rollerinin devralınması, bu süreçte çeşitli iktisadi ve sosyal problemleri de yaşamalarına neden olmuştur. Kişilerarası sohbetlerde bu sürece ilişkin konuşmalarda duygusal tepkilere sıklıkla rastlanmıştır. “...beş çocuğum var. Beyim ölünce ne yaparım dedim. İki oğlum evliydi. Bir kızım çalışıyor diğer iki çocuğum da okuyordu... Korktum okuyan çocuklarım ne olur diye... Çok şükür, okuttum onları da, kendilerini kurtardılar...”, “ kocamı kaybettiğim zaman çalışıyordum... büyük kızım evliydi, diğerleri de okula gidiyordu... Çalışmasam nasıl geçinecektik? İşe gitsem çocuklar ne olacaktı? Kaynanam yaşlıydı. Bıraktım çocukları... akşam olur, büyük oğlum yok, çıkar sokak sokak gezer arardım... çok çektim. Küçük oğlanla kız dinlediler evvelden beni...okudular...kurban olduğum hepsini bana bağışladı, başlarına kötü bir şey gelmedi...” , “...kiracıydık biz beyim sağken. İşti vardı da para kaldı ama

çocuklarım hepsi küçüktü... çocukları bırakıp ben de çalıştım. Hepsini verdim okula ama ikisi okudu, diğer ikisi de okumayınca işe verdim. Bir işleri oldu ama babaları göremedi. Akrabalarım da destek olmadı ver çocukları yuvaya dedi. Ayrılmadım yavrularımdan. Oradan oraya kirada geçti ömrümüz. Büyük oğlan yetişti de bu evimizi yaptık...”, tümcelerinin geçtiği sohbetlerde kişilerin “bacım” söylemini, bu acı çekme ve mücadele etme ortaklığına paralel kullandıkları gözlemlenmiştir. Akla gelecek olası soru; *madem nüfus cüzdanlarında yazan yaş çalışmada ana ölçütse ve buradan edinilen yaş bilgisinin, gerçek yaştan küçük olduğu kişiler tarafından belirtilmişse, abla kavramı neden toplumsal cinsiyetle, dul olmakla geçen süreyle bağıntılı olsun?* Kişilerin nüfus cüzdanlarında yazan yaşlarla, kişilerden edinilen kaç yaş küçük yazılmış olabilecekleri bilgisi not edilmiştir. En fazla belirtilen küçük yazılma olasılığı, 4 yıl olarak kişiler tarafından belirtilmiş ve bu ölçüt de hiyerarşi konusunda, bir araç olarak kullanılmıştır. Aynı köyde doğup-büyümüş ve daha sonra aynı mahallede oturmakta olan informantlardan ve ailelerinden edinilen bilgilerle; *abla* söyleminin gerçek yaş kategorisiyle tamamen uyum göstermeyip, dul olarak kat edilen yıllar ile ilintili olduğu görülmüştür.

Kişilerin giyim kuşamlarında koyu rengin baskın biçimde kullanılması, baş bağlama formları; bir ortaklık ifadesidir.

Danışma grubunu oluşturan kişilerin evlenmeyi reddetmeleri, sosyal döngü tarafından olumlanmaktadır. Peki yaşlı dul erkekler? Yaşlı dul erkeklerin evlenmeleri, yaşamlarının çekip çevrilmesi için, olağandır ve/veya şarttır. “Ataerkil ilişkiler içerisinde erkeğin iktidarının ve dolayısıyla “*erkeklik*”inin daima tamamlayıcısı olan meşru bir kadın olmalıdır. Bu nedenle bir erkeğin kadınsız yaşayamayacağı düşünülür (Demren, 2008:88).”

Güleryüz Mahallesi’nde 50- 65 yaş arasında olan yaşlı dul kadınların, ürettikleri ve/veya yeniden ürettikleri toplumsal cinsiyet rolleri ve gerçekleştirdikleri pratikler, egemen ataerkil algılayışa için ve onunla ilişkilidir.

“Bütün egemenlik sistemlerinde olduğu gibi erkek egemenlik sistemlerinin de hem koruyucu hem baskıcı öğeleri vardır ve her sistem içinde kadınların da kendi güç ve özerklik kaynakları mevcuttur. Dolayısıyla onları eziyormuş gibi görünen sistemlere kadınlar da erkekler kadar bağlı olabilir (Kandiyoti, 1997:13).”

Sonuç

Güleryüz Mahallesi özelinde 50- 65 yaş arası kendini yaşlı olarak tanımlayan dul kadınların, paylaştıkları ortak tarih, yaşam algısı, görece saygı bağlamında paylaştıkları “*sosyal avantajlı*” konuma paralel gerçekleştirilen yaşamsal pratikler dolayısıyla; yaşlılığın hem etken hem edilgen olunan bir sosyal kategori olduğu görülebilmektedir. Gecekondu yaşamının genelleştirilebilir özelliklerinden kimilerinin, çalışma alanında varlığına kavuştuğu gözlemlense de “Kongar (2006: 580)’ın “ Bu kültürde “*öteki*” pek yoktur. Varsa da olumsuz bir imaj sahibidir” ifadesinin tam olarak varlığına kavuşmadığı gözlemlenmiştir. Danışma grubu ve ait oldukları etnisiteyi paylaşan kişilerin ötekileştirme aracı olarak inanç sistemlerini

kullandıkları gözlemlenmiştir. Mahallede yaşayan diğer etnisiteye ait bireylerle de ilişkilerin görece kötü olmadığı gözlemlenmiş ve öteki kavramından ve/veya söyleminden kaynaklı şiddetli bir çatışmanın yaşanmamış olduğu bilgisi, yerleşim yeri sakinlerinden edinilmiştir. Çoğunluk olan kişilerin, “ötekileri” olumsuzlamadan kabul ettikleri gözlemlenmiştir.

“İktidar her yerde hazır ve nazırdır: Ama bu, her şeyi yenilmez birliğinin çatısı altında kümeleştirme ayrıcalığına sahip olmasından değil, her an, her noktada, daha doğrusu bir noktayla bir başka nokta arasındaki her bağıntıda ürüyor olmasından kaynaklanır. İktidar her yerdedir; her şeyi kapsadığından değil, her yerden geldiğinden dolayı her yerdedir. Ve iktidar sürekli, tekrara dayalı, cansız, kendi kendini üreten her şeyiyle, tüm bu hareketliliklerden yola çıkarak beliren, bunların her birini destek alan ve geri dönerek onları sabitleştirmeye çalışan genel bir sonuçtur. Şüphesiz adcı olmak gerekir: İktidar bir kurum, bir yapı değildir; bazılarının baştan sahip olduğu belirli bir güç değil, belli bir toplumda karmaşık bir stratejik duruma verilen addır (Foucault, 2007:72).” Bu bağlamda denilebilir ki, iktidar Güleriyüz Mahallesi’nde yaşayan 50- 65 yaş arası kendini yaşlı olarak tanımlayan Kürt –Alevi dul kadınların, konumlarında, edimlerinde, ürettikleri ve / veya yeniden ürettikleri toplumsal cinsiyet rollerindedir.

Öneriler

Hiçbir çalışmanın sonlanmış olmadığı, olamayacağı, değişip dönüşebileceği düşüncesiyle, mevcut çalışmanın da değişip dönüşebileceği açıktır. Bu çalışmanın yürütüldüğü alanda interdisipliner, nitel ve nicel gözlem ortaklı çalışmalar, kişilerin farklı soru(n)larını gösterebilir.

Danışma grubunu oluşturan kişilerin kısıtlı fiziksel aktivitelerinin artırılması ve sadece televizyon aracılığıyla sosyalleşmemeleri için, aileler gerekli kurum ve kuruluşlar daha duyarlı davranabilirler. Mahallede yer alan “*Kadın Dayanışma Evi*”nin daha aktif, genç- yaşlı bütün kadınları kapsayacak çalışmalar yürütmesi ve tutunumu sağlaması, kişilerin yaşamsal döngülerine bakış açılarını farklılaştırıp, toplumsal cinsiyet baskısını hafifletebilir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Acar-Savran, G. (2004). *Beden Emek Tarih*. Kanat Yayınları, İstanbul.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası*. Çev: Başak Ertür, Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Connell, R.W., (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. Çev.: Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Demren, Ç. (2007). “*Kahvehane Erkekliği: Ankara’da Bir Gecekondu Mahallesi Örneği*”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Demren, Ç. (2008). Kadınlık dolayımıyla erkeklik özneliği, *C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(1):88
- Emiroğlu, K. ve Aydın, S. (der.) (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi*. Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*. Çev.: F. Özbay, Ş. Tekeli, A. Bora, F. Sayılan ve H. Tapınç. Metis Kadın Araştırmaları Dizisi, İstanbul.
- Kongar, E. (2006). *21. Yüzyılda Türkiye*. Remzi Kitabevi , İstanbul.
- Şafak, B. (2003). Toplumsal cinsiyet. *Antropoloji Sözlüğü* iç., Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.